

MUNICIPIUL TROESMIS. INSTITUȚII ȘI ELITE

Dan Aparaschivei

Résumé: L'importance du municipes Troesmis pour la province Mésie Inférieure et pour la région du Bas Danube en son ensemble a été remarquée dans plusieurs recherches scientifiques. Notre but est la systématisation et l'explication de nombreux aspects du système institutionnel romain de cette cité. On fait une liste complète des élites locales pre-municipales et des decurions et magistrats d'après la promotion de la cité au statut municipal. L'appareil administratif et les prêtres de ville représentent des personnages analysés dans cette recherche. D'une importance à part est la solution de déplacement du centre concilium provinciae d'Oescus à Troesmis, environ 177-180, moment ultérieur à la municipalisation de la cité de la Dobroudja romaine.

Mots clef: Mésie Inférieure, Troesmis, institutions, l'élite, époque romaine

Cuvinte cheie: Moesia Inferioară, Troesmis, instituții, elite, epoca romană

Important punct strategic atât pentru autohtoni, dar și pentru romanii instalați în zonă, a fost menționat în numeroase itinerarii și geografii antice. Cea mai veche știre referitoare la Troesmis provine de la Ovidiu¹.

Inscripțiile de la Troesmis au furnizat informații prețioase despre dezvoltarea acestui centru ca sediu al legiunii V Macedonica timp de peste o jumătate de veac și, apoi, al legiunii II Herculia, în timpul Imperiului târziu. Datele privind organizarea administrativă a canabelor și a centrului civil autohton, precum și a municipiului Troesmis, au adus contribuții importante pentru cunoașterea istoriei locale și pentru înțelegerea mai bună a evoluției municipiilor romane la granițele Imperiului, în general.

Ruinele complexului târziu cuprind două cetăți, cetatea de vest și cetatea de est. Sunt situate la circa 400 m una de cealaltă. Cetatea de vest, amplasată pe un promontoriu, se presupune a fi vechiul *oppidum* cu caracter geto-trac. Acest străvechi centru a fost fortificat de romani și organizat ca o *civitas*.

Cetatea de est avea formă pătrată și era apărată de un șanț și un val. Era, de fapt, castrul roman unde Traian a instalat legiunea V Macedonica adusă la Troesmis de la Oescus, în concordanță cu reorganizarea *limes*-ului dunărean². Odată cu venirea legiunii romane s-au dezvoltat și canabele aferente. Astfel, se cunoaște din acest moment existența celor două organisme: canabele legiunii și vechea așezare Troesmis. Cele două unități administrative dispuneau de instituții separate³.

După plecarea legiunii V Macedonica în Dacia, la Potaissa, în 168 p.Chr., Troesmis a fost ridicat la rangul de *municipium*, după fuziunea celor două centre administrative, *canabae* și *civitas* autohtonă. Promovarea municipală se putea face, din punct de vedere juridic, doar în cazul așezării autohtone. Canabele nu aveau identitate juridică și nici nume. După

---

¹ Ovidiu, *Ex Ponto*, IX, 75-80.

² Unitatea este amintită și de Ptol., *Geogr.* III, 10, 5; numeroase alte mărturii epigrafice în acest sens: CIL III, 6178-6181, 6166, 776, 6168, 6240.

³ Suceveanu 1977, 62.

strămutarea legiunii V Macedonica, canabele nu mai sunt amintite în inscripții. Noile descoperiri arheologice confirmă municipalizarea Troesmisului în timpul lui Marcus Aurelius, dar abia în anii de sfârșit ai domniei împăratului filosof.

Relativ la teritoriul troesmens avem puține mărturii, respectiv o singură inscripție, din 163 p.Chr., făcând mențiunea unui *territorium Troesmense*⁴. Limitele sale, aproximative, ar putea fi valea Aiomanului, podișul Atmagea, dealurile Niculițelului și malul Dunării⁵.

Structura administrativă a orașelor de tip roman, *municipium* sau *colonia*, din provincia Moesia Inferior era compusă, ca de altfel în multe din orașele Imperiului, din *magistrates minores*, *quaestores* și *aediles*, și *magistrates iure dicundo*, *duumviri* (mai apar în documente ca *duoviri* sau *Ilviri*)⁶. O dată la cinci ani, *dummviri* deveneau *duumviri quinquennales* (sau doar *quinquennales*) și căpătau sarcini de cenzeni⁷. În anumite cazuri apăreau în structurile orașelor *praefecti* care aveau rolul de a înlocui pe magistrații supremi pe perioada absenței lor motivate.

Senatul local constituia puterea legislativă a comunității locale în care erau incluși toți magistrații care ieșeau din funcție, și reprezenta instituția reprezentativă pentru o urbe. Și preoții erau considerați membri ai elitei urbane. Preoțiile erau etape în cariera municipală a unui magistrat. Delimitarea dintre magistrați și preoți, în cauza comună de a menține bunele relații dintre zei și oameni, era doar una teoretică

La Troesmis dispunem de informații și documente ce menționează toate aceste magistraturi și instituții atât de dinainte de municipalizare, cât și după aceea.

Troemis – faza premunicipală

Este bine cunoscută în literatura de specialitate organizarea quasi-municipală a celor două nuclee de locuire civilă de la Troesmis constituite la începutul secolului al II-lea⁸. Canabele de pe lângă castrul legiunii V Macedonica erau conduse de un colegiu de doi *magistri* care, la cinci ani, deveneau *quinquennales*, după modelul municipal. Un edil completa structura de conducere a așezării⁹. Nu este consemnat vreun senat local, dar existența unui astfel de organism este foarte posibilă. Cât privește așezarea autohtonă, *civitas Troesmensium*, administrația acesteia era formată dintr-un senat local, *ordo Troesmensium*¹⁰, în fruntea căruia se găseau, probabil, tot doi *magistri*. Așezarea civilă de la Troesmis, care a funcționat paralel cu canabele legiunii V Macedonica, avea propria organizare, așa cum reiese din inscripțiile ce evocă pe mai marii acestui centru. Unii cercetători considerau această comunitate ca fiind cea care era menționată de Ovidius în anul 15 p.Chr., comportându-se în timpul stăpânirii

⁴ ISM V, 135.

⁵ Baumann 1983, 59.

⁶ De Ruggiero 1895, 263. Vezi aici referințe pentru întreg *cursus honorum* municipal.

⁷ Vezi mai amănunțit pentru rolul acestor magistrați cincinali în van Deman Magoffin 1913.

⁸ Suceveanu, Barnea 1991, 50.

⁹ Despre organizarea canabelor a se vedea Vittinghoff 1968, 132-142; Vittinghoff 1994, 111-114, dar și Mirković 2005, 9-22.

¹⁰ ISM V, 143 (monument închinat lui *T. Veturius T. f. Aemilia tribu, Mauretano, Fundi*, prefect al castrului leg. V Macedonica (anii 103-167); ISM V, 144 (lui *M. Pontius Laelianus*, de rang senatorial) (165-170); ISM V, 145.

romane ca o *civitas*¹¹. În Moesia, *civitas* avea accepțiunea de organizare urbană incipientă, cu caracter autohton¹². Aceste *civitates* de caracter civil autohton au fost readaptate după impunerea stăpânirii romane. Ele adăposteau din acel moment, pe lângă autohtoni, și o numeroasă populație formată din greci, veterani și civili romani¹³.

Civitas (vicus) Troesmensium

Civitas sau *vicus*, ceea ce știm sigur este că așezarea din jurul cetății de nord de la Troesmis avea în fruntea structurii administrative un colegiu de *magistri*, care erau aleși, ca și în cazul altor *vici*, anual, și care conduceau lucrările unui *ordo decurionum*.

Decuriones

L. Licin(ius) Cleme(n)s¹⁴, a fost *dec(urio) Troesm(ensium)*, dar și *q(uin)q(uennalis) c]anab(ensium)* în 159-160. Faptul că a deținut aceste funcții demonstrează dualitatea des invocată ca element de bază în geneza orașului propriu-zis.

Toți membrii senatelor locale din cele două structuri urbane erau cetățeni romani, și erau aleși dintre *veterani et cives Romani consistentes* pentru *canabae*¹⁵ și dintre *cives Romani*, pentru *civitas Troesmensium*¹⁶.

Interesantă este o inscripție prin care senatul locuitorilor Troesmisului a dedicat un monument lui *P. Vigellio Raio Plario Saturnino Atilio Braduano Caucidio Tertulo, leg(atus) Aug(usti)*¹⁷. În istoriografie există o dispută legată de tipul de legație deținută: a fost *legatus* al legiunii V Macedonica sau legat imperial¹⁸? Interesant este faptul că eventualul guvernorat al lui Saturninus, care s-ar situa după 170, confirmă faptul că Troesmis a fost ridicat la rang municipal nu imediat după plecarea legiunii V Macedonica în Dacia, ci mai târziu¹⁹. Această inscripție este printre cele mai târzii elemente care dovedesc continuitatea senatului local premunicipal de la Troesmis și faptul că activitatea sa era una prolifică. De altfel, mai există și alte dovezi care atestă faptul că imediat după 170 nu se poate vorbi de *Municipium Troesmensium*²⁰.

¹¹ Vezi Vulpe 1953, 570-571, dar și Suceveanu 1977, 62. Această variantă este contestată de alți specialiști : Doruțiu Boilă 1972, 52.

¹² Din secolul II, *civitas* este termenul ce se folosea atât pentru comunitățile romane cât și cele neromane. Cf. Abbott, Johnson 1926, 4.

¹³ A se vedea detalii despre *civitates* indigene din Dobrogea la Avram 1984, 159.

¹⁴ Pentru gentiliciul *Licinius*, *Onomasticon*, vol. III, 26-27.

¹⁵ ISM V, 135, 154. Doar pentru *cives Romani* în *canabae* vezi în ISM V, 134, 141.

¹⁶ ISM V, 157.

¹⁷ ISM V, 145.

¹⁸ Vezi bibliografia pe această temă în ISM V, 11 și 145.

¹⁹ Noua lege municipală de la Troesmis, în curs de publicare, a doua de pe Dunăre după cea de la Lauriacum, dar singura de la Dunărea de Jos, confirmă că data promovării se înscrie undeva între 177-180, perioadă în care a fost asociat la domnia lui Marcus Aurelius și Commodus.

²⁰ A se vedea ISM V, 160 care menționează pe *C. Valerius Marcianus* care, după ce a primit *honesta missio*, în 170, revine în canabele de la Troesmis. Cf. Kornemann 1907, 94, nota 3.

Tabelul 1. *Decuriones* din *civitas (vicus) Troesmensium*

Nr. crt.	Numele	Funcția deținută	Alte funcții	Sursa	Datarea	Observații
1.	L. Licin(ius) Cleme(n)[s]	<i>Dec(urio)</i> <i>Troesm(ensium)</i>	<i>q(uin)q(uennalis)</i> <i>c]anab(en sium)</i>	ISM V, 158; AE 1960, 337; Vulpe, 1953 557-579; Mrozewicz, 1989, 98, nr. 27.	159-160	<i>domo</i> <i>Ni[copoli]</i>

Magistri

Fără a relua discuția despre *vicus* sau *civitas Troesmensium*, amintim doar că dispunem de două personaje, cetățeni romani, care au deținut funcție de *magister*. **[Ge]minus Aquil[inus]** activa ca reprezentant al *cives Romani Troesmi consistentes*, deci cetățeni romani care aveau statutul juridic al unor *incolae*. Numele colegului său nu este cunoscut, dar se poate vedea că avea un *agnomen*.

Tabelul 2. *Magistri* din *civitas (vicus) Troesmensium*

Nr. crt.	Numele	Funcția deținută	Alte funcții	Sursa	Datarea	Observații
1.	[Ge]minus Aquil[inus]	<i>Magister</i>	-	ISM V, 157	139-161	Activa în așezarea civilă de la Troesmis
2.	[...]man qui et Sic[...]	<i>Magister</i>	-	ISM V, 157	139-161	Coleg de magistratură cu <i>Aquilinus</i>

Canabele de la Troesmis***Magistri***

Dintre magistrații din canabele dezvoltate pe lângă castrul legiunii V Macedonica, cunoaștem patru personaje.

Dacă **L. Cominius Val(ens)**²¹, **P. Val(erius) Cleme(n)s** și **C. Val(erius) Pud(ens)** au fost militari ai legiunii V Macedonica, **M. Ulp(ius) Leont(ius)** este singurul *magister* al canabelor care nu este consemnat ca veteran. Nici edilii canabele de la Troesmis nu au fost veterani ai legiunii V Macedonica. Proveniența cazonă a majorității conducătorilor acestui tip de așezare a fost considerată de către Th. Mommsen ca fiind determinantă în ceea ce privește

²¹ Gentiliul *Cominius* este singurul din Moesia Inferior: *Onomasticon*, vol. II, 70.

raporturile de dependență cu castrul. El a fost imediat contrazis și s-a ajuns la concluzia că, de fapt, canabele, nebeneficiind de drept municipal, erau organizate ca o pseudo-municipalitate, cu un teritoriu, un senat local și magistrați.

O situație interesantă se înregistrează la Apulum, în Dacia, unde întâlnim un *magister primus*²² în canabele de aici. Aceasta a determinat pe unii cercetători să constate o reorganizare a canabelor în timpul lui Hadrian. Dificultățile sunt destul de mari în această privință pentru că, din păcate, nu dispunem de informații despre canabele din zona dunăreană pentru secolul I. Cel mai probabil, în secolul I, și poate chiar la începutul secolului al II-lea, în fruntea canabelor, în fapt a comunității de romani de aici, *conventus civium Romanorum*, se găsea un *curator*²³. Organizarea quasi-municipală a canabelor, cu *decuriones*, *magistri*, *aediles*, *quinquennales*, este de dată mai târzie, probabil de la Hadrian²⁴. De la jumătatea secolului al II-lea sunt menționate la Durostorum *canabae Aeliae*, unde locuiau *cives Romani et consistentes*²⁵.

Tabelul 3. Magistri din canabae Troesmis

Nr. crt.	Numele	Funcția deținută	Alte funcții	Sursa	Datarea	Observații
1.	L. Cominius Val(ens)	<i>M[ag(ister)] (canabensium)</i>	-	ISM V, 156	139-161	<i>Veteranus le(gionis) V Mac.</i> Coleg cu <i>P. Val(erius) Cleme(n)s</i>
2.	M. Ulp(ius) Leont(ius) ²⁶	<i>Mag(ister) canab(ensium)</i>	-	ISM V, 154	117-139	Coleg cu <i>C. Val(erius) Pud(ens)</i>
3.	P. Val(erius) Cleme(n)s	<i>M[ag(ister)] (canabensium)</i>	-	ISM V, 156	139-161	<i>Veteranus le(gionis) V Mac.</i>
4.	C. Val(erius) Pud(ens) ²⁷	<i>Mag(ister) canab(ensium)</i>	-	ISM V, 154	117-139	<i>Veteranus le(gionis) V Mac.</i>

Quinquennales canabensium

Quinquennales canabensium, aveau același rol ca și magistrații-cenzori din orașele cu constituție romană, fiind dovada clară a organizării quasi-municipale a acestor așezări civile.

T. Fl(avius) Alexander, a fost *quinquennalis canabensium* la Troesmis la jumătatea secolului al II-lea (tabelul 4). Această titulatură este atestată cu certitudine numai în canabele de la Troesmis.

²² CIL III, 1008. Inscricția nu oferă prea multe informații care să o poată data exact, și nu știm dacă a existat o măsură generală de reorganizare a aglomerațiilor din preajma unităților militare, în urma căreia să fie desemnat primul magistrat al canabelor de la Apulum.

²³ Barkóczy 1951, 21 și 53, nr. 35.

²⁴ Mócsy 1972, 160

²⁵ CIL III, 7474. Despre particula *et* care apare în această formulă și discuțiile legate de locuitorii acestei comunități și a canabelor în general vezi Bérard 1993, 76-82.

²⁶ Cognomenul *Leontius* este grecesc. Vezi Sollin 2003, 1132, 1136, 1457, 1478.

²⁷ Pentru *Pudens* vezi *Onomasticon*, vol. III, 171.

Câteva elemente foarte interesante trebuie puse în discuție, pentru a urmări sistemul de acces la magistraturi în aceste comunități, și poziția censorului în ierarhia locală. Magistratul nostru, fost *veteranus* al *legio V Macedonica*, așa cum erau majoritatea notabililor din canabe, a donat curiei 250 de denari în onoarea intrării în funcție. Ca și în cazul așezărilor urbane, se observă că donațiile către comunitate sunt criteriu de acces la o magistratură locală. Suma era oricum una mică, față de alte *summae honorariae* care trebuiau plătite în Imperiu²⁸. Pentru Moesia Inferior este una dintre puținele mărturii care fac referire la așa-numitele *summae honorariae* sau *legitimae*.

O altă chestiune interesantă este că *Flavius Alexander* este menționat în această inscripție împreună cu familia sa, soție, copii, nepoți, toți cu nume romane.

Cu toate că nu apar nicăieri doi *quinquennales*, de fapt în nici una din cele două inscripții de care beneficiem, credem că este foarte posibil ca cei doi *magistri* care deveneau *quinquennales* o dată la cinci ani, să fi activat pe picior de egalitate, ca și colegi, în anul în care erau aleși. Mențiunea doar a unuia este consecința faptului că inscripția este una în care personajul nostru depune suma necesară investiției în funcție²⁹. Dacă ar fi fost menționat și edilul care era indispensabil, chiar și în anul când funcționau *quinquennales*, cum sunt toate inscripțiile ce amintesc pe *magistri*, atunci am fi avut o certitudine a existenței unui singur magistrat superior cu rol de censor.

Exact aceeași situație este și în cazul lui **L. Licin(ius) Cleme(n)[s]**. Aceeași sumă este depusă la intrarea în funcție și a acestui censor. Este același tip de altar și mențiunea respectivului magistrat trebuia să se facă împreună cu familia sa și nu împreună cu colegul său, care, la rândul său, ridică un monument asemănător. Acordarea cetățeniei romane s-a făcut, în cel mai probabil caz, după *honesta missio*, atât pentru capul familiei, cât și pentru soție, și apoi copii și nepoți.

Tabelul 4. *Quinquennales canabensium*

Nr. crt.	Numele	Funcția deținută	Alte funcții	Sursa	Datarea	Locația	Observații
1.	T. Fl(avius) Alexander	<i>Q(uin)q (uennalis) canaben (sium)</i>	-	Vulpe 1953, 557-562; AE 1957, 266; ISM V, 155;	151-154	Troesmis	<i>Veteranus leg. V. Mac. Iulia Florentina - uxor, Flavius Alexander, Valens, Piso, Maximilla, Respecta – filii et filiae</i>
2.	L. Licin(ius) Cleme(n) [s]	<i>Q(uin)q (uennalis) c]anab(en sium)</i>	<i>dec (urio) Troes m(ensi um)</i>	ISM V, 158; AE 1960, 337; Vulpe 1953, 557- 579.	159-160	Troesmis	<i>Veteranus leg. V. Mac domo Ni[copoli?]</i>

²⁸ Pentru sumele care se vehiculau în alte părți ale Imperiului, ce-i drept, mai ales în cazul magistraturilor urbane, a se vedea, Le Glay 1964, 117-123; Cagnat 1969, 236-238; Garnsey 1971, 116-129; Jacques 1984, 717-718; Melchor Gil 1994, 194-212. În literatura noastră vezi Vulpe 1953, 577-578.

²⁹ De obicei, și în inscripțiile din Imperiu, fie plata unei *summa honoraria*, fie acordarea unei gratuități la intrarea în funcție, se făcea personal, în numele sau pentru un anumit magistrat sau membru al curiei și nu pentru colegiu în ansamblu.

Aediles canabensium

Acești magistrați inferior din canabele de la Troesmis, de fapt singurii din zona noastră Dunării de Jos, dețineau aceleași sarcini ca și edilii unor așezări municipale. Am putea spune că ei se pregăteau pentru a deveni magistrați urbani, și trecerea efectivă la constituția romană, la sfârșitul domniei lui Marcus Aurelius, va găsi aceste instituțiile gata structurate, iar pe membrii comunității pregătiți.

Tabelul 5. *Aediles canabensium*

Nr. crt.	Numele	Funcția deținută	Alte funcții	Sursa	Datarea	Locația	Obs.
1.	L. Val(erius) Crispus	<i>aedilis</i>	-	CIL III, 6162; Vulpe 1953, 568, ISM V, 156.	139-161	Troesmis	-
2.	Tuc(cius) Ael(ianus)	<i>aedilis</i>	-	CIL III, 6166; Vulpe 1953, 568 și nota 3; ISM V, 154.	117-139	Troesmis	-

*Municipium Troesmis**Decuriones și ordo decurionum*

Senatul orășenesc de la Troesmis este amintit de mai multe ori în inscripțiile descoperite, ca instituție reprezentativă a orașului³⁰.

Pentru perioada municipală, deci de după 177-180, dispunem de doi sau trei *decuriones* (tabelul 6).

C. E[*g*]natius Valens este singurul *decurio municipii* despre care nu știm să fi deținut o funcție de conducere în oraș. Fost veteran al legiunii V Macedonica, era unul dintre numeroșii membri ai elitei locale proveniți din rândurile armatei.

Numele unui al doilea decurion al municipiului este cunoscut doar în forma **[I]uli[us Isa?]eus**, dar este foarte greu de confirmat³¹. A deținut și funcția de *quaestor* al orașului, prima etapă din *cursus honorum* al unui magistrat.

Un al treilea posibil *decurio municipii* este **U]lp[us] Quad[ra]t[us]**, de pe o inscripție descoperită la Hârșova. În ceea ce îl privește pe acesta, nu se poate descifra cu siguranță dacă este decurion municipal sau decurion al unei *alae* din Dobrogea³².

³⁰ ISM V, 150 (anii 208-211?), ISM V, 152 (anii 244-245), ISM V, 153 (mijlocul secolului al III-lea), ISM V, 165 (sfârșitul secolului al II-lea – începutul secolului al III-lea).

³¹ Cognomenul *[Isa?]eus*, rar întâlnit, fără analogii printre antroponimele din Moesia Inferior, este foarte dificil de confirmat. Inițial, editorii CIL au completat inscripția cu *Lu[cil]ius [Flac]cus* (CIL III, 6199), și apoi au modificat-o prin *[I]uli[us Isa?]eus* (CIL III, 12481); a se vedea și *Onomasticon*, II, 197.

³² Vezi discuția în ISM V, 110.

Tabelul 6. *Decuriones* din *Municipium Troesmis*

Nr. crt.	Numele	Funcția deținută	Alte funcții	Sursa	Datare	Observații
1.	C. E[<i>g</i>]natus C. [f(i)lius] Fab(ia) Valens	<i>decuri[o]</i> <i>m[<i>u</i>]n[<i>i</i>]c(ipii)</i> <i>Troesm(ensium)</i>	-	CIL III, 6188; ISM V, 183; Mrozewicz 1989, 98, nr.25.	Sec. II/III	C. Egnatius Valens - <i>miles leg. V</i> <i>Macedonica</i> - <i>filius</i>
2.	C[...] [...] <i>o</i>	<i>dec(urio)</i> <i>[<i>mu</i>]n(icipii)</i> <i>Troesm(ensium)</i>	<i>q(uaestor)</i> <i>[<i>mu</i>]n</i> <i>(icipii)</i> <i>Troesm</i> <i>(ensium)</i>	CIL III, 6199 = 12481; ISM V, 149; Mrozewicz 1989, 98, nr.26.	Sec. II/III	-
3.	[U]lp[us] Quad[ra]t[us]	<i>dec(urio)</i> <i>m(unicipii)?</i>	-	ISM V, 110; Bujor 1954, 601	Sec. II/III	

Duumviri și duumviri quinquennales

Doi *duumviri quinquennales* și șase *duumviri jure dicundo* sunt magistrații superiori de la Troesmis (tabelul 7)³³.

C. Arrius Quintianus, *bis duumviralis*, era și *augur* al orașului. În inscripția care îl evocă se amintește clar că era fiu de veteran, fapt care, fără îndoială, reprezenta un prestigiu mare într-o comunitate provincială. Așa se explică și importanța mențiunii acestei calități în cazul personajului nostru. Descoperirea acestei inscripții la Tomis este destul de greu de explicat prin argumente obiective³⁴.

M. Ulp(ius) Antipater este un al doilea personaj care a deținut magistratura de *duumvir* de două ori. Practica *iteratio* era destul de întâlnită în Imperiu și, într-un oraș în care clasa elitistă probabil că nu era foarte numeroasă și bogată, se aplica cu atât mai mult. Ceea ce îl face deosebit pe acest magistrat este faptul că a fost și preot al cultului imperial provincial, *sacerdos provinciae*. De altfel, dispunem și de un al doilea preot al cultului provincial, tot de la Troesmis, *Tiberius Vitales*³⁵. Identificarea Troesmisului ca sediu al *concilium provinciae* și, implicit, al *sacerdos provinciae* ni se pare din ce în ce mai realistă³⁶.

Inscripția, databilă în perioada 218-222, confirmă și pe *T. Flavius Novius Rufus*, guvernatorul provinciei atestat prin monedele de la Nicopolis ad Istrum.

³³ Pentru magistrații superiori de la Troesmis vezi Aparaschivei 2003, 327-340.

³⁴ Editorul ISM II, 246-247 încearcă să lege această descoperire de un posibil refugiu al familiei personajului în cauză ca urmare a retragerii legiunii V Macedonica de la Troesmis și a atacurilor costoboce din 170. Se pierde din vedere faptul că plecarea legiunii de la Troesmis nu a lăsat cetatea fără apărare ci a intrat în sfera de influență a celorlalte două legiuni din Moesia Inferior, și mai ales a legiunii I Italica. O vexilație a acestei legiuni a preluat misiunea de apărare a nordului Dobrogei după plecarea *legio V Macedonica* în Dacia, așa cum o demonstrează materialul tegular de aici.

³⁵ ISM V, 194.

³⁶ Aparaschivei 2006.

C. Valerius Longinianus este exemplul clasic de magistrat urban ce a parcurs întreg *cursus honorum*. Fost chestor, edil și duumvir, cariera sa municipală a fost încununată cu flaminatul municipal, înaltă demnitate religioasă la care tindeau toți potențaii unei urbe.

Un *cursus* complet se cunoaște și în cazul lui **Ael(ius) Aelianus**, cu toate că nu se poate citi cu precizie din inscripție decât funcția de edil al municipiului Troesmis.

Flavius Reginus a ridicat un monument în onoarea Iuliei Domna, soția lui Septimius Severus (tabelul 7, nr. 4). Titlul de *mater castrorum*, primit de aceasta, datează de după 14 aprilie 195. Magistratura deținută este oarecum discutabilă datorită stării precare în care se află fragmentul de inscripție³⁷. În plus, el provine de la Măcin, dar singurul municipiu din zonă unde *duumviri* ar fi putut activa era Troesmis.

C. Iul(ius) Saturninus este singura persoană din elita orașului cunoscută din două inscripții de la Troesmis. O dată este menționat cu funcția de *quaestor* municipal³⁸, pentru ca în cea de-a doua să facem cunoștință cu întreg *cursus honorum* pe care l-a parcurs în timp acest magistrat (tabelul 7, nr. 5). Un veteran al legiunii V Macedonica, originar din Oescus, cu același nume, se poate să fi fost rudă apropiată cu magistratul nostru, dar este exclus să fie vorba de una și aceeași persoană.

Traducerea inscripției constituie o problemă pentru că apare formula *quan dam* (*quondam*) înainte de magistratura de *duumvir*³⁹. O traducere cu „anterior” sau „altădată”, urmată și de editoarea ISM, ar plasa magistratura superioară a acestui personaj înainte de magistraturile inferioare de *quaestor* și *aedilis*. În acest caz, dacă acesta este personajul din ISM V, 149, unde este amintit doar ca simplu chestor, ar fi trebuit menționat și în acel document duumviratul deținut înainte de chestură. Apar astfel două posibilități: fie personajele din cele două inscripții nu sunt identice, fie ordinea din *cursus honorum* trebuie reconsiderată. După părerea noastră, fie și cunoscând multitudinea de anomalii din sistemul administrativ roman la nivel local, nu credem că onoarea unui magistrat inferior ar fi permis să revină în funcții inferioare după o anumită perioadă. Astfel, interpretarea inscripției nu ni se pare în conformitate cu realitatea. O traducere a lui *quondam* prin „urmând, care urma să”, variantă folosită, ce-i drept, mai rar, ar duce la o altă soluție: „C. Iulius Saturninus, *quaestor*, *aedilis*, care ar fi trebuit să devină *duumvir*, a trăit...ani”. Inscripția poate evoca evoluția sa ca notabil al orașului, dar și regretul că o moarte prematură l-a oprit din îndeplinirea întregului *cursus*.

În afară de acești *duumviri iure dicundo*, de la Troesmis provin și alte două mărturii ale unor *duumviri quinquennales*.

M. Ulp(ius) Marcianus, veteran, fost *singularis consularis*⁴⁰ al alei I Dardanorum⁴¹, a dispus de cea mai înaltă magistratură urbană, *duumvir quinquennales*, și de pontificat. Interesant este că dedicanții acestui monument sunt *M. Antistius Rufus* și *M. Antistius Domitius*, membri ai aparatului administrativ al orașului. Gentiliciile diferite care se observă pot fi cauza încetățenirii survenite în împrejurări diferite.

³⁷ Un anume *Flavius Reginus*, *sacerdos* al lui Jupiter Dolichenus, apare într-o inscripție din 211-217. Este, totuși, dificil de stabilit dacă este vorba de același personaj.

³⁸ ISM V, 149.

³⁹ Există o analiză complexă a metamorfozei care a avut loc la trecerea de la *quandam* la *quondam* în Stati 1961, 20 și la Mihăescu 1960, 236.

⁴⁰ Pentru acest post din oficiul guvernatorului vezi Breeze 1974, 280-282.

⁴¹ Această unitate își avea garnizoana la Măcin: Wagner 1938, 33-34.

[**Aeli]us Sacc[o?]**, *duumvir quinquennalis*, este datat la sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului următor ca toate celelalte inscripții ce amintesc magistrați de la Troesmis. Starea precară a inscripției poate confirma doar cu rezerve acest nume.

În concluzie, dintre cei opt potențiali magistrați supremi din municipiul Troesmis, doar unul a urmat și o carieră militară, și aceasta nu în legiunea V Macedonica, iar doi au fost aleși în această funcție de două ori. Pentru unul dintre ei presupunem că încă nu atinsese această ultimă treaptă din onorurile ce erau urmate de magistrații locali, cu toate că el este evocat în literatura de specialitate ca duumvir (*C. Iul(ius) Saturninus*). În cazul a șase persoane, pe lângă duumvirat, mai sunt menționați și ca posesori ai altor funcții în administrația orașului, doi având *cursus honorum* complet. Cât privește numele, gentilicii imperiale au șase dintre ei: doi *Aelii*, doi *Ulpii*, un *Iulius* și un *Flavius*.

Tabelul 7. Duumviri de la Troesmis

Nr. crt.	Numele	Funcția deținută	Alte funcții	Sursa	Datare	Observații
1.	Ael(ius) Aelianus ⁴²	<i>Ilvir [m]uni(cipii) Tro(e)s (mensium)</i>	<i>aed(ilis), [q(uaestor)] [m]uni(cipii) Tro(e)s(mensium)</i>	ISM V, 164; Mrozewicz 1989, 98, nr. 28.	Sec. III	-
2.	Aeli]us Sacc[o] ⁴³	<i>[duumvi]r q(uin)q (uennalis)</i>	-	ISM V, 165; AE 1960, 338; Mrozewicz 1989, 98, nr. 31.	După anul 180	-
3.	C. Arrius Quintianus ⁴⁴	<i>bis duumviralis mun(icipii) Troesmens(is)</i>	<i>augur mun(icipii) Troesmens(is)</i>	CIL III, 7560 = ISM II, 244 (80) Stoian 1962, 210, nr. 4; Mrozewicz 1989, 98, nr. 29.	Sec. III	Claudia Servata - <i>uxor</i> , Arrius Quintianu <i>s-filius</i>
4.	Fl(avius) Reg[inus] ⁴⁵	<i>[II] vir...</i>	-	CIL III 7513; ISM V, 252.	După 195 p.Chr.	-
5.	C. Iul(ius) Saturninus ⁴⁶	<i>quan „dam d(u)umver</i>	<i>qu(aestor), aedil(is)</i>	CIL III, 7508; ISM, V, 187; Mrozewicz 1989, 98, nr. 30.	Sec. III	Mai este amintit doar ca <i>quaestor</i> în ISM V, 149

⁴² Pentru cognomenul *Aelianus* a se vedea *Onomasticon*, I, 31-32.

⁴³ Numele magistratului de la Troesmis este ipotetic întregit de editoarea ISM V, 165.

⁴⁴ Pentru gentiliciul *Arrius* vezi *Onomasticon*, I, 174-175, iar cognomenul *Quintianus* în *Onomasticon*, IV, 18 (Duumvirul *C. Arrius Quintianus* este omis).

⁴⁵ Cognomenul *Reginus* este întâlnit foarte rar în provinciile dunărene. Vezi *Onomasticon*, IV, 25.

6.	M. Ulp(ius) Antipater ⁴⁷	<i>bis duumviral(is)</i>	<i>sacerd(os) provin(ciae), pontifex</i>	CIL III, 773 = 6170; ISM V, 151; AE 1958, 187; Mrozewicz 1989, 98, nr.32.	218-222	-
7.	M. Ulp(ius) Marcianus	<i>Ilvir q(uin) q(uennalis) m(unicipii) Tr(oesmensium)</i>	<i>pont(i)ff(ex)</i>	CIL III, 7504; ISM V, 148; ILS 7184; Mrozewicz 1989, 98, nr.37.	Sec. II/ III	-
8.	C. Valerius Longinianus ⁴⁸	<i>Ilvir mu(nicipii) Tr(oesmensium)</i>	<i>Flamen, aed(ilis), qu(aestor) mu(nicipii) Tr(oesmensium)</i>	CIL III, 6235 = 7599; ISM V, 163; Mrozewicz 1989, 98, nr. 33.	Sec. II/ III	-

Aediles

Edilitatea este consemnată în municipiul Troesmis prin cinci personaje (tabelul 8). Plasați cronologic către sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea, patru dintre magistrați au trecut și prin etapa inferioară, chestura, trei au devenit duumviri, iar unul a ajuns flamin municipal. Un singur magistrat, **Iulius Herculanus**, este menționat ca edil municipal, fără a i se cunoaște alte posibile demnități. De altfel, acesta este ginerele lui **C. Valerius Longinianus**, cel care a atins apogeul carierei locale și a deținut flaminatul municipal (tabelul 3, nr.5). **M. Antistius Domitius** făcea parte dintr-o familie celebră din Troesmis, frații săi deținând, de asemenea, importante funcții în administrație.

Se înregistrează trei purtători ai unor gentilicii imperiale: doi *Iulii* și un *Aelius*.

⁴⁶ Cognomenul *Saturninus*, era destul de răspândit în Moesia Inferior. Vezi *Onomasticon*, IV, 51.

⁴⁷ Pentru cognomenul grecesc *Antipater*, singurul din Moesia Inferior, dar destul de des întâlnit în Dacia, a se vedea *Onomasticon*, I, 128.

⁴⁸ Pentru cognomenul *Longinianus* a se vedea *Onomasticon*, III, 31.

Tabelul 8. *Aediles* din *Municipium Troesmis*

Nr. crt.	Numele	Funcția deținută	Alte funcții	Sursa	Datare	Obs.
1.	Ael(ius) Aelianus	<i>aed(ilis)</i> [<i>m</i>]uni(<i>cipii</i>) <i>Tro(e)s(mensi</i> <i>um)</i>	[<i>q(uaestor)</i>] <i>Ilvir</i> [<i>m</i>]uni(<i>cipii</i>) <i>Tro(e)s</i> (<i>mensium</i>)	ISM V, 164; Mrozewicz 1989, 98, nr. 28.	Prima parte a sec. III	-
2.	M. Antistius Domitius ⁴⁹	(<i>a</i>) <i>ed(ilis)</i>	<i>q(uaestor)</i>	CIL III, 7504; ISM V, 148; ILS 7184; Mrozewicz 1989, 98, nr. 38.	Sec. II/III	-
3.	Iul(ius) Herculanus	<i>aed(ilis)</i>	-	CIL III, 6235 = 7599; ISM V, 163; Mrozewicz 1989, 98, nr. 39.	Sec. II/III	Ginerele lui C. Valerius Longinia nus
4.	C. Iul(ius) Saturninus	<i>aedil(is)</i>	<i>qu(aestor)</i> <i>quandam(!)</i> <i>du(u)mver(is!)</i>	CIL III, 7508; ISM V, 187; Mrozewicz 1989, 98, nr. 30.	Prima parte a sec. III	(același personaj din ISM V, 149; CIL III, 12481 (6199) mențio- nat ca și <i>quaestor</i>
5.	C. Valerius Longinianus	<i>aed(ilis)</i> <i>mu(nicipii) Tr</i> (<i>oesmensium</i>)	<i>flamen</i> <i>qu(aestor)</i> <i>Ilvir</i> <i>mu(nicipii) Tr</i> (<i>oesmensium</i>)	CIL III, 6235 = 7599; ISM V, 163; Mrozewicz 1989, 98, nr. 33.	Sec. II/III	-

Quaestores

Cei cinci *quaestores* de la Troesmis prezintă câteva particularități interesante. Pentru trei dintre ei știm întreg *cursus honorum*. Pentru unul este evocată doar demnitatea de chestor, dar era membru în *ordo decurionum*, în timp ce ultimul, **M. Antistius Domitius**, atinge doar penultima treaptă din *cursus*, edilitatea. **C. Iul(ius) Saturninus** este menționat de două inscripții. Într-o primă etapă a deținut doar chestura, pentru ca apoi, după evoluția normală ce trebuia urmată de orice magistrat, a devenit edil, și tindea să ajungă și duumvir⁵⁰. **C. Valerius**

⁴⁹ Pentru gentiliciul *Antistius* vezi *Onomasticon*, I, 129-130; este des întâlnit la Troesmis: ISM V, 137, I 7, 174, 175; pentru cognomenul *Domitius* vezi *Onomasticon*, vol. II, 105.

⁵⁰ ISM V, 149, respectiv 187.

Longinianus a ocupat toate magistraturile locale și a ajuns să fie ales flamin municipal. După cariera bogată și prestigiul de care se bucura, putea să aspire la o funcție în administrația provincială.

Legat de nomenclatura magistraților, gentiliciul imperial se întâlnește la trei personaje: doi *Iulii* și un *Aelius*.

Tabelul 9. *Quaestores* de la Troesmis

Nr. crt.	Numele	Funcția deținută	Alte funcții	Sursa	Datare	Obs.
1.	Ael(ius) Aelianus	<i>q(uaestor)</i> [<i>m</i>]uni(cipii) <i>Tro(e)s(mensium)</i>	<i>aed(ilis)</i> , <i>Ilvir</i> [<i>m</i>]uni(cipii) <i>Tro(e)s</i> (<i>mensium</i>)	ISM V, 164; Mrozewicz 1989, 98, nr. 28.	Începutul sec. III	-
2.	M. Antistius Domitius	<i>q(uaestor)</i>	(<i>a</i>) <i>ed(ilis)</i>	CIL III, 7504; ISM V, 148; ILS 7184; Mrozewicz 1989, 98, nr. 37.	Sec. II/III	-
3.	[I]uli[us Isa?]eus ⁵¹	<i>q(uaestor)</i> [<i>mu</i>]n(icipii) <i>Troesm(ensium)</i>	<i>decurio</i>	CIL III, 6199 = 12481 ; ISM V, 149; Mrozewicz 1989, 98, nr. 26.	Sec. II/III	-
4.	Iul(ius) Saturninus	<i>q(uaestor)</i> <i>municipi(i) eiusdem</i>	-	CIL III, 6199 = 12481; ISM V, 149; L. Mrozewicz 1989, 98, nr. 26.	Sec. II/III	-
5.	C. Valerius Longinianus	<i>qu(aestor)</i> <i>mu(nicipii)</i> <i>Tr(oesmensium)</i>	<i>Flamen</i> , <i>aed(ilis)</i> , <i>Ilvir</i> <i>mu(nicipii)</i> <i>Tr(oesmensium)</i>	CIL III, 6235 = 7599; ISM V, 163; Mrozewicz 1989, 98, nr. 33.	Sec. II/III	-

Preoți

Sacerdotes

Singurii *sacerdotes* de care dispunem de la Troesmis sunt, de fapt, preoți ai cultului imperial provincial. Sunt singurele mărturii clare și sigure cu privire la sarcinile și rolul pe care l-au deținut acești preoți în slujirea cultului imperial. Dacă în celelalte orașe este greu de dedus dacă rolul lor a fost unul care se lega de cultul imperial sau de alte divinități, funcția de *sacerdos provinciae* echivala cu cea de *flamen provinciae*, cu deosebirea că ritualurile se îndeplineau *ad aram* și nu în temple destinate cultului. Se observă că, spre deosebire de ceilalți

⁵¹ Cognomenul [*Isa?*]eus, rar întâlnit, fără analogii printre antroponimele din Dobrogea, este, în opinia noastră, dificil de confirmat. De altfel, editorii CIL au completat inscripția inițial cu *Lu[cil]lius [Flac]cus* (CIL III, 6199), pentru ca apoi să revină și să modifice în [*I*]uli[us *Isa?*]eus (CIL III, 12481); vezi și *Onomasticon*, II, 197.

sacerdotes, **M. Ulp(ius) Antipater**⁵² a deținut de două ori cea mai importantă magistratură locală, duumviratul, iar **Tiberius Vitales**⁵³ este singurul veteran care a ajuns *sacerdos*.

Tabelul 10. *Sacerdotes* de la Troesmis

Nr. crt.	Numele	Funcția	Alte funcții	Sursa	Datare	Observații
1.	M. Ulp(ius) Antipater	<i>sacerd(os) provin(ciae)</i>	<i>bis duumviral(is) pontifex</i>	CIL III, 773 = 6170; ISM V, 151; AE 1958, 187; Mrozewicz 1989, 98, nr.32.	218-222	-
2.	[Ti]b(eri)us Vitales ⁵⁴	<i>[sa]cerd(os) provin[c(iae)]</i>	-	CIL III, 7506 = ISM V, 194	Sec. II/III	<i>ex [b(ene)]ficiarius], veteranus legionis V Mac(edonicae)</i>

Consemnarea celor doi *sacerdotes provinciae* la Troesmis ușurează, aparent, stabilirea sediului sacerdoțiului provincial al Moesiei Inferior. Cu toate acestea, sunt destule controverse.

Troesmis ca sediu al *sacerdos provinciae* și, implicit, al *concilium provinciae*, este contestat din motive juridice. Orașul a devenit *municipium* în timpul lui Marcus Aurelius, sau mai precis în perioada de sfârșit a domniei sale⁵⁵. Concluzia care se impune este că, până în acest moment, nu putea fi sediul unei instituții atât de importante precum *concilium provinciae*⁵⁶. În condițiile prezentate, Oescus apare ca o variantă viabilă. Singura colonie din Moesia Inferior îndeplinea toate condițiile, cu excepția notabilă a mărturiilor epigrafice, care pledează pentru Troesmis.

Se știe prea bine că Oescus a devenit Colonia Ulpia după războaiele împotriva dacilor și, ca o consecință logică, sediul consiliului provincial ar fi putut fi fixat aici. Reprezentarea cultului imperial municipal argumentează această opinie. Sunt atestați un *flamen perpetuus*⁵⁷, un *flamen Divi*⁵⁸ și un al treilea *flamen coloniae*⁵⁹, care era și cavaler. Trebuie să vedem, totuși, de ce inscripțiile care menționează pe cei doi *sacerdotes provinciae* provin de la Troesmis.

⁵² CIL III 6170 = 773 = ISM V, 151. Pentru comentarii legate de *cursus honorum* urmat de acest preot, a se vedea Fishwick 2002a, 286-288.

⁵³ CIL III, 7506 = ISM V, 194. Pentru informații suplimentare despre acest personaj și funcția sa a se vedea Fishwick 2002a, 285-286.

⁵⁴ Pentru *Vitales* sau *Vitalis* vezi *Onomasticon*, vol. IV, 176.

⁵⁵ Cel mai probabil către 177-180, când la tron era asociat și Commodus. Este în curs de publicare o importantă lege municipală despre a cărei existență ne-a informat cu amabilitate domnul profesor W. Eck, căruia îi mulțumim.

⁵⁶ Fishwick 2002, 180.

⁵⁷ CIL III, 14211.2; ILBulg 16; AE 1896, 117 = AE 1900, 25.

⁵⁸ ILBulg 75 ; AE 1957, 295.

⁵⁹ Ivanov 2005, 219-222.

Una din cele două inscripții datează din a doua jumătate a secolului al II-lea, iar cealaltă poate fi plasată în intervalul 218-222. Este important de subliniat că după domnia lui Marcus Aurelius, beneficiind și de statutul municipal, orașul Troesmis a cunoscut o importanță deosebită în zonă.

Așadar, după fondarea coloniei, ca o consecință normală, Traian a stabilit la Oescus centrul sacerdoțiului provincial. Avansarea Troesmisului la rang municipal, coroborată cu schimbările survenite la nivelul cultului imperial în întreg Imperiul, și cu caracteristicile locale din cele două Moesii în timpul Severilor, au făcut posibilă deplasarea sediului de la Oescus la Troesmis. Poate fi o explicație a prezenței celor doi sacerdoti provinciae la Troesmis, noul sediu al concilium provinciae din Moesia Inferior la o dată posterioară promovării sale⁶⁰.

Flamines

C. Valerius Longinianus, de la Troesmis, este singurul ofician al cultului imperial municipal din Dobrogea romană. El a parcurs un cursus honorum municipal complet și demnitatea sacerdotală este semnalată înaintea magistraturilor municipale. Sunt situații cunoscute și pentru alte regiuni ale Imperiului. Oricum, este greu de admis că edilitatea și chestura au fost îndeplinite de acest personaj după ce fusese flamin. Cel mai probabil, Longinianus a deținut mai întâi magistraturile civile normale, *qu(aestor)*, *aed(ilis)* și (*duum*)*vir Mu(nicipii) Tr(oesmensium)*, iar apoi a fost recompensat pentru întreaga sa carieră municipală cu acest sacerdoțiu prestigios.

Tabelul 11. Flaminii de la Troesmis

Nr. crt.	Numele	Funcția deținută	Alte funcții	Sursa	Datarea	Obs.
1.	C. Valerius Longinianus	<i>Flamen mu(nicipii) Tr(oesmensium)</i>	<i>aed(ilis)</i> , <i>qu(aestor)</i> , <i>Ilvir mu(nicipii) Tr(oesmensium)</i>	CIL III, 6235 = 7599; ISM V, 163; Mrozewicz 1989, 98, nr. 33.	Sec. II/ III	-

Pontifices

Pontifices de la Troesmis se înscriu în statistica generală din Imperiu, care confirmă că deținătorii acestei preoții au atins în mare parte cea mai înaltă magistratură în oraș⁶¹. Doar **M. Antistius Rufus** nu a acces la funcții civile. Mai mult, **M. Ulp(ius) Antipater**, pe lângă sarcinile civile ce îi reveneau, era și preot al cultului oficial provincial. Cariera sa a fost încoronată de această onoare deosebită.

⁶⁰ Aparaschivei 2006.

⁶¹ Vezi pentru o statistică mai detaliată Delgado Delgado 2000, 42.

Tabelul 12. *Pontifices* de la Troesmis

Nr. crt.	Numele	Funcția	Alte funcții	Sursa	Datare	Obs.
1.	M. Antistius Rufus	<i>pont(i)ffex</i>	-	CIL III, 7504; ISM V, 148; <i>ILS</i> 7184; Mrozewicz 1989, 99, nr. 40.	Prima parte a sec. III	-
2.	M. Ulp(ius) Antipater	<i>pontifex</i>	<i>bis duumviral(is), sacerd(os) provin(ciae).</i>	CIL III, 773 = 6170; ISM V, 151; AE 1958, 187; Mrozewicz 1989, 98, nr.32.	218-222	-
3.	M. Ulp(ius) Marcianus	<i>pont(i)ffex</i>	<i>Ilvir q(uin) q(uennalis) m(unicipii) Tr(oesmensium)</i>	CIL III, 7504; ISM V, 148; <i>ILS</i> 7184; Mrozewicz 1989, 98, nr.37.	Sec. II/ III	-

*Augures*⁶²

Cel mai mare număr de auguri (trei) se înregistrează la Troesmis și se datează în secolul al III-lea, perioada de maximă înflorire a orașului (tabelul 13).

C. Arrius Quintianus și [-----] Festus îndeplinesc funcția de *augur mun(icipii) Troesmens(is)*, pentru ca [Pu]blicius Viato[r] să fie menționat în inscripție ca *aug(ur) municipii*. Această ultimă variantă de întregire este combătută de cei care cred că ar fi vorba aici de un augustal al municipiului Troesmis⁶³. Totuși, neavând până în acest moment nici o altă dovadă a funcționării Augustalilor la Troesmis, este destul de greu de dat un verdict. Nu excludem totuși posibilitatea ca aceasta să fie dovada existenței Augustalilor și în orașul Troesmis, mai ales la începutul secolului al III-lea, când atinge apogeul dezvoltării sale.

Tabelul 13. *Augures* de la Troesmis

Nr. crt.	Numele	Funcția	Alte funcții	Sursa	Datare	Observații
1.	C. Arrius Quintianus	<i>augur mun(icipii) Troesmens(is)</i>	<i>bis duumviralis mun(icipii) Troesmens(is)</i>	CIL III, 7560 = ISM II, 244 (80) Stoian 1962, 210, nr.4; Mrozewicz 1989, 98, nr. 29.	Sec. III	-

⁶² Pentru etimologia termenului *augur* vezi Catalano 1960, 21-31.

⁶³ Printre alții vezi la Duthoy 1976, 189-190.

2.	[-----] Festus	<i>augur mun(icipii) Troes(mensium)</i>		CIL III, 7509; ISM V, 166; Mrozewicz 1989, 99, nr. 49.	Prima parte a sec. III	-
3.	[Pu]blicius Viato[r]	<i>aug(ur) mun(icipii)</i>	-	CIL III, 6200; ISM V, 180; Mrozewicz 1989, 99, nr. 50.	Sec. III	-

Concluzii

Etalarea structurii administrative locale din unul dintre cele mai interesante și prospere orașe romane de la Dunărea de Jos a avut menirea să confirme diversitatea instituțională și rigurozitatea organizatorică specifică unui oraș provincial de calibrul Troesmisului. Marele avantaj al descoperirii de documente epigrafice de valoare certă a fost folosit pentru a urmări din faza premunicipală și mai ales după Marcus Aurelius, când putem vorbi de *Municipium Troesmis*, o pleiadă de senatori locali, magistrați și de preoți, care constituiau, împreună, clasa elitistă din oraș.

În lumina informațiilor de până acum, la Oescus se concentra crema aristocrației Moesiei Inferior⁶⁴. Urma, îndeaproape, Troesmis, iar apoi Tropaeum Traiani și Durostorum.

Prin urmare, oprindu-ne doar la municipiile din Moesia Inferior, observăm o ierarhie determinată de numărul magistraților. Tropaeum Traiani și Troesmis se detașează din acest grup. De la Durostorum, Noviodunum sau Novae, orașe care au beneficiat de statutul municipal într-o perioadă târzie, la început de secol III, când importanța *de facto* a orașelor a scăzut, iar aristocrația municipală era deja într-o decădere evidentă, ni s-au păstrat foarte puține mărturii certe despre potențaii locului. Nu trebuie înțeles că aceste magistraturi ar fi dispărut, sau nu ar mai fi existat pretendenți, cu toate că și aceștia deveniseră rari având în vedere eforturile financiare pe care le presupunea obținerea unei funcții în administrația locală. Nu. Doar că, începând mai ales cu jumătatea secolului al III-lea, puterea financiară a elitelor a scăzut la nivelul Imperiului și nu doar în regiunea Dunării de Jos. Edictul lui Caracalla, din 212, a minimalizat lupta pentru obținerea unui statut juridic avantajos pentru orașe și pentru indivizi. Din moment ce toți locuitorii Imperiului, cu mici excepții, fuseseră primiți în marea familie a stăpânirii romane ca *cives romani*, nu mai exista determinarea necesară accederii în funcții urbane importante. Strălucirea orașelor începe să pălească în fața nevoilor acute care apar odată cu distrugerile provocate din ce în ce mai des de barbarii ce presau granițele. În aceste condiții, depunerea unor inscripții care să menționeze pe mai marii locurilor devenise un lux pe care nu și-l mai permiteau decât foarte puțini. În plus, autoritatea centrală îngrădise foarte mult autonomia liderilor locali prin numirea unor *curatores*, precum cel de la Tropaeum Traiani⁶⁵, și *possesores*, astfel încât faima și prestigiul magistraturilor locale scăzuseră până la

⁶⁴ Folosim ca și criterii de apreciere apartenența la *ordo equester*, dar și implicarea în administrația imperială (vezi doi *praefecti saltus* la Oescus), deținerea unor funcții, onorifice sau depline în alte orașe ale provinciei sau în provincii vecine, acordarea de *ornamenta*, etc.

⁶⁵ **T. Ant(onius) Cl(audius) Alfenus Arignotus**, λογιστής (*curator*) Τροπησίων, este cunoscut din trei inscripții grecești de la Thyatira, în Lydia. Primele două inscripții redau un *cursus honorum* parțial : CIG 3484 A și B. Din a treia reies mai pe larg funcțiile deținute de personajul nostru. Această

dispariție. Toate aceste cauze au determinat absența mărturiilor evidente, sau, în orice caz, parcimonia cu care ele apar. Iată, așadar, una dintre posibilele explicații ale absenței magistraților orașelor promovate târziu la statut municipal. În același context, considerăm că relativa bogăție a informației despre elitele locale de la Troesmis, cel puțin raportat la situația din zona Dunării de Jos, se datorează și momentului municipalizării. Descoperirea legii municipale de la Troesmis atestă clar municipalizarea în timpul domniei comune a lui Marcus Aurelius și a fiului său Commodus, adică între 177-180. Publicarea acesteia va scoate la iveală și alte detalii semnificative legate de statutul juridic al orașului și al locuitorilor săi, precum și alte aspecte tratate superficial din lipsă de informații certe.

Bibliografie

- Ovidiu, *Tristele. Ponticele*, T. Naum (ed.), București, 1972.
 Ptolemeu, *Geographia*, C. Müller (ed.), Paris, 1888.
 Strabon, *Geographika*, S. Radt (ed.), Göttingen, 2003: vol. I Cărțile I-IV; vol. II, cărțile V-VIII.
- Abbott, F. F., Johnson, A. C. 1968, (prima ediție Princeton, 1926). *Municipal Administration in the Roman Empire*², Princeton.
- Aparaschivei, D. 2003, *L'institution de duumvirat en Dobroudja romaine. Troesmis et Tropaeum Traiani*, SAA 9, 327-340.
- Aparaschivei, D. 2006, *Flaminii municipali și cultul imperial în provinciile romane Moesia Inferior și Moesia Superior*, ArhMold 29, sub tipar.
- Avram, Al. 1984, *Observații cu privire la autonomiile rurale din Dobrogea romană (secolele I-III e.n.)*, SCIVA 35, 2, 158-169.
- Barkóczi L. 1951, *Brigetio*, Budapesta.
- Baumann, V.H. 1983, *Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea.
- Bérard, F. 1993, *Vikani, kanabenses, consistentes. Remarques sur l'organisation des agglomerations militaires romaines*, în *L'Epigraphia del villaggio*, Faenza, 61-88.
- Breeze, D. J. 1974, *The organisation of the career structure of the immunes and principales of the roman army*, BJ, 245-292.
- Bujor, E. 1954, *Note epigrafice*, SCIV 5, 3-4, 599-602.

---

inscripție este o dedicație făcută de colegiul zugravilor din Thyatira: CIG 3497. Își începe cariera ca *praefectus cohortis II Flavia Numidarum*, concomitent cu funcția de *praepositus cohortis II Flavia Bessorum*, ambele din Dacia Inferior. A doua miliție ecvestră este îndeplinită în Moesia Inferior, imediat după 170, ca și comandant al *cohortis I cilicum*, concomitent cu funcția de *praepositus alae I Gaetulorum*. După funcțiile militare (*militiae equestres*), este menționat ca *λογιστής* în orașele de la Marea Neagră Histria și Appolonia și la Tropaeum Traiani. Curatelele din orașele siriene Seleucia Pierriae, Alexandria ad Issum și Rhossus, au fost deținute pe când îndeplinea cea de-a treia miliție ecvestră, în jurul anului 175 (*praefectus alae II Flavia Agrippiana* cumulată cu comanda *ala I singulorum*, ambele din Siria).

- Cagnat, R. 1969, *Honoraria Summa*, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, III/1, Paris, 236-238.
- Catalano, P. 1960, *Contributi allo studio del diritto augurale*, 1, Torino.
- Demam Magoffin, R. 1913, *The Quinquennales. An Historical Study*, Baltimore.
- De Martino, F. 1975, *Storia della Costituzione Romana*, IV, parte seconda, Napoli.
- De Ruggiero, E. 1895, *Dizionario epigrafico*, I, Roma.
- Delgado Delgado, J.A. 2000, *Los sacerdotes de las ciudades del Occidente latino: una síntesis*, *Iberia* 3, 35-50.
- Doruțiu-Boilă, E. 1972, *Teritoriul militar al legiunii V Macedonica la Dunărea de Jos*, *SCIV* 23, 1, 45-62.
- Duthoy, R. 1976, *Recherches sur la répartition géographique et chronologique des termes sévir augustalis, augustalis et sévir dans l'Empire romain*, *EpigrSt* 11, 143-214.
- Fishwick, D. 2002, *The Imperial Cult in the Latin West*, III. *Provincial Cult*. Part 1. *Institution and Evolution*, Leiden, Boston, Köln.
- Fishwick, D. 2002a, *The Imperial Cult in the Latin West*, III. *Provincial Cult*. Part 2. *The Provincial Priesthood*, Leiden, Boston, Köln.
- Garnsey, P. 1971, *Taxatio and pollicitatio in roman Africa*, *JRS* 61, 116-129.
- Ivanov, R. 2005, *T. Flavius Valentinus aus Colonia Ulpia Oescensium (cursus honorum)*, in *Römische Städte und Festungen an der Donau*, Beograd, 16-19 Oktober 2003, Belgrad, 219-222.
- Jacques, F., 1984, *Le privilège de liberté*, Roma.
- Kornemann, E. 1907, *Die neueste Limesforschungen (1900-1906) im Lichte der Römisch-kaiserlichen Grenzpolitik*, *Klio* 7, 73-121.
- Le Glay, M. 1964, « *Taxatio* » et autonomie municipale d'après une nouvelle inscription de Cuicul en Algérie, în *Akte des IV Internationalen Kongresses für Griechische und Latine Epigraphik*, Viena, 117-123.
- Marquardt, J. 1889, *L'administration romaine*, 1, *Organisation de l'Empire romain*, Paris.
- Melchor Gil, E. 1994, *Summae honorariae y donaciones ob honorem en la Hispania romana*, *Habis* 25, 193-212.
- Mihăescu, H. 1960, *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman*, București.
- Mirković, M. 2005, *Die Festung und die Stadt an der Donau*, în *Römische Städte und Festungen an der Donau. Akten der regionalen Konferenz*, Beograd 16-19 Oktober 2003, Beograd, 9-22.
- Mócsy, A. 1972, *Das Problem der militärischen Territorien in Donaauraum*, *ActaAntHung* 20, 133-168.
- Mrozewicz, L. 1989, *Arystokracja municypalna w Rzymskich Prowincjach nad Renem i Dunajem w okresie wczesnego cesarstwa*, Poznań.
- Solin, H. 2003, *Die griechischen Personennamen in Rom*, I, Berlin, New York.
- Stati, S. 1961, *Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor*, București.
- Stoian, I. 1962, *Tomitana. Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis*, București.
- Suceveanu, Al. 1977, *Viața economică în Dobrogea romană (secolele I-III)*, București.
- Suceveanu, Al., Barnea, Al. 1991, *La Dobroudja romaine*, București.
- Vittinghoff, F. 1968, *Die Bedeutung der Legionslager für die Entstehung der römischen Städte an der Donau und in Dakien*, în *Studien zur europäischen Vor- und Frühgeschichte (= Festschr. H. Jankuhn)*, Neumünster, 132-142.

- Vittinghoff, F. 1994, *Civitas Romana. Stadt und politisch-soziale Integration im Imperium Romanum der Kaiserzeit*, Stuttgart.
- Vulpe, R. 1953, *Canabenses și Troesmensenses. Două inscripții inedite din Troesmis*, SCIV 4, 3-4, 557-582.
- Wagner, W. 1938, *Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus*, Berlin.

Dan Aparaschivei
Institutul de Arheologie
Str. Lascăr Catargi, 18
700107, Iași
danaparaschivei76@yahoo.com